

Postizanje poželjnog društvenoga ponašanja u procesu socijalizacije

---

Ivanušević, Tomislav

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:714928>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

TOMISLAV IVANUŠEVIĆ

**POSTIZANJE POŽELJNOG DRUŠTVENOG
PONAŠANJA U PROCESU
SOCIJALIZACIJE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

TOMISLAV IVANUŠEVIĆ

**POSTIZANJE POŽELJNOG DRUŠTVENOG
PONAŠANJA U PROCESU
SOCIJALIZACIJE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Renato Matić

Sumentor: Ivan Perkov, mag. soc.

Zagreb, 2020.

Sažetak

Cilj je ovoga rada pružiti uvid u određene sociološke perspektive koje objašnjavaju postizanje poželjnog društvenog ponašanja i izbjegavanja devijantnosti. U ovom se radu daje pregled socioloških pojmova i perspektiva koje su važne za razumijevanje devijantnog ponašanja, socijalizacije i drugih pojmova. Unutar socioloških perspektiva, obrazložiti će se pojmovi socijalizacije, devijantnosti, anomije, kulture, normi itd.

Uz gore navedene pojmove, analizira se teorija strukturalnog pritiska Roberta Mertona, uz kratku analizu anomije te manifestnih i latentnih funkcija. Zatim će se objasniti interakcionistički pristup kroz teoriju G. H. Meada i teoriju etiketiranja Howarda Beckera. Uz to će se prikazati devijantnost kroz ta dva navedena pristupa.

Ključne riječi: poželjno ponašanje, devijantnost, socijalizacija, strukturalni pritisak, interakcionistički pristup

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Pojmovi vezani uz socijalizaciju	6
3. Teorija strukturalnog pritiska	8
4. Simbolički interakcionizam.....	11
4.1 Interakcionizam i devijantnost	14
5. Teorija etiketiranja ili labeling theory	15
6. Zaključak	16
7. Popis korištene literature	17

1. Uvod

Tema ovoga rada je prikaz i analiza socioloških teorija koje objašnjavaju postizanje poželjnog društvenog ponašanja u procesu socijalizacije, i uvid u načine funkcioniranja pojedinca i njegovog ponašanja u društvenoj strukturi.

Proces kojim članovi društva uče o načinu života u svom društvu se zove socijalizacija (Giddens, 2007: 26), za koju možemo reći da je jedan od najvažnijih socioloških koncepata i društvenih procesa uopće. Kako bismo razumijeli ovaj proces, trebamo objasniti pojmove kao što su kultura, norme i vrijednosti koje čine temelj socijalizacije, "u kome pojedinci uče kulturu svoga društva" (Haralambos, 2002: 4). Kao dva glavna aspekta socijalizacije izdvajamo primarnu i sekundarnu socijalizaciju. Primarnu socijalizaciju karakterizira intenzivnije učenje kulture kojoj pojedinac pripada u ranijoj fazi života, dok se sekundarna socijalizacija nastavlja kroz raznovrsne društvene grupe i odgojno-obrazovne institucije. Kroz socijalizaciju pojedinci uče o društvenim ulogama i statusu, te formiraju svoj vlastiti identitet iz kulturnog konteksta u kojem su rođeni i u kojem sazrijevaju. U tom procesu imamo veću grupu pojedinaca koji prihvaćaju norme, vrijednosti, kulturne ciljeve i načine za ostvarenje ciljeva. Nasuprot njima imamo društveno devijantne članove društva koji svoju prilagodbu na društvene zahtjeve ostvaruju na nekonvencionalan način.

Cilj je ovoga rada pružiti uvid u sociološke perspektive i temeljne ideje socioloških teoretičara interakcionizma i funkcionalizma kako bismo došli do dubljeg razumijevanja poželjnog ljudskog ponašanja u procesu socijalizacije.

U radu će se obrađivati devijantno ponašanje iz perspektive teorije strukturalnog pritiska Roberta Mertona i simbolično interakcionističke perspektive. Uz to će se obrazložiti pojmovi socijalizacije, kulture, identiteta, normi i vrijednosti. Na kraju će se formirati zaključak na temelju spomenutih stavki.

2. Pojmovi vezani uz socijalizaciju

Proučavanje ljudskog ponašanja seže u prošlost otkad je čovjekove samosvijesti, ako ne u formalnom-znanstvenom, onda u laičkom smislu. Ovaj odlomak će se posvetiti pojmovima kulture, identiteta, normi i vrijednosti koji imaju znatnog utjecaja na ponašanje čovjeka. Kultura, kao jedan od najviše korištenih pojmova u sociologiji, uključuje razne vidljive (ideje, vrijednosti, uvjerenja) i nevidljive (objekte, simbole, tehnologije) aspekte ljudskog života koji tvore njezin sadržaj. (Giddens, 2007: 22). Početkom svog života u ranoj socijalizaciji, pojedinac je uvelike ovisan o roditeljima za zadovoljavanje svojih potreba. S vremenom dolazi do osamostaljivanja u kojem dijete intenzivno uči obrasce ponašanja od starijih članova društva. Jezik, norme, vrijednosti, simboli dobivaju na sve većem značaju uzimajući u obzir suživot i kolaboraciju jednih s drugima. Možemo reći da ona definira određene načine ponašanja za pripadnike određenog društva i da determinira kako će se oni osjećati i misliti, te upravlja njihovim djelatnostima i definira njihov pogled na život. (Haralambos, 2002: 3).

Kako bismo shvatili ponašanje ljudi, trebamo se zapitati zašto individue različitog spola, porijekla, fizičkih i mentalnih karakteristika imaju određene stavove i značenja koji dolaze sa tim stavovima. Sociološki teoretičar Franco Crespi to opisuje: „U praksi se potvrđuje činjenica da se svatko rađa unutar nekog već oblikovanog društvenog konteksta i unutar specifične kulture koju mu odrasli prenose putem jezika, prehrane, izražavanja osjećaja, odgojnih pravila, interpretativnih priča o životu i svijetu, definicije uloga i tome slično. Tek nakon toga, svjesni pojedinac može mijenjati značenja kako bi proizveo nova.“ (Crespi, 2006: 18). Drugim riječima, društveni sudionici su u isto vrijeme proizvod kulture svog društva ili zajednice, ali i aktivni izvor proizvodnje novih kulturalnih značenja. Dakle, osobe postaju odraz svoje okoline, svjesno ili nesvjesno, i tako odražavaju, oponašaju i kreiraju elemente s kojima se susreću. Ovo je više interakcionistički pristup kulturi. Durkheim, sa svog objektivnog stajališta *sui generis*, smatra da kultura ima izvanjski utjecaj na pojedinca, odnosno na njegove načine ponašanja, mišljenja i osjećanja koji su zadani od uspostavljenih kulturnih obrazaca tj. obrazaca ponašanja. (Crespi, 2006: 29). Dok se ove dvije perspektive prvenstveno razlikuju na bazi misli i "stvari" tj. procesa interakcije i činjenica, kulturne prakse možemo smatrati konstantom kod koje kultura kreira aktere i oni kreiraju nju.

Svaka kultura sadrži određena pravila koja upravljaju ponašanjem u određenim situacijama. "Norma je specifični vodič za djelovanje koji definira prihvatljivo i primjereno ponašanje u posebnim situacijama" (Haralambos, 2002: 7). Možemo za njih reći da su to pravila i očekivanja kojima društvo upravlja ponašanjem svojih članova tj. daje smjernice ljudima da djeluju na određeni način. Norme se provode putem pozitivnog i negativnog potkrepljenja tj. sankcija u obliku nagrada i kazni, koje mogu biti neformalne i formalne. Primjer neformalne sankcije je neodobravanje članova društva prema pojedincu zbog načina kako se ponaša ili odjeće koju nosi, što slijedom toga "tjera" osobu na konvencionalno ponašanje. U slučaju pozitivnog potkrijepljenja dolazi do, primjerice, davanja komplimenta ili pažnje u pozitivnom smislu. S jedne strane, formalne sankcije dolaze od strane nadležnih tijela koje provode pravila u smislu kažnjavanja, kao što su novčana kazna ili opomena. (Haralambos, 2002: 5). S druge strane, isto tako se "nagrađuju" osobe, primjerice nagrada za životno djelo ili novčani stimulans u svrhu provođenja pronatalitetne politike države. Kako se kultura razlikuje, tako se norme i vrijednosti razlikuju od društva do društva. Vrijednosti možemo gledati kao determinante društvenog selektivnog ponašanja koje se određuju kao kriteriji izbora, vremenski trajni standardi za procjenjivanje vlastitih i tuđih akcija, i kao komponente životne filozofije pojedinca. (Matić, 1990). Vrijednosti, za razliku od normi daju općenitije naputke i definiraju što je važno i čemu je isplativo težiti. (Haralambos, 2002: 5).

Socijalizacija je proces koji traje cijeli život i može se podijeliti na primarnu i sekundarnu. Primarna socijalizacija koja počinje u ranom djetinjstvu, većinom se odvija u bliskim međuodnosima kao što su oni u obitelji. Sekundarna socijalizacija se nastavlja u kasnom djetinjstvu i traje do kraja života koja se pretežito odvija kroz obrazovne, odgojne i kulturne institucije kao što su škola, sveučilište, crkve, udruženja, političke stranke i slično. Dok je primarna socijalizacija važnija za raniju fazu života, oba oblika djeluju kao kontinuirani procesi resocijalizacije tijekom cijelog života pojedinca. (Crespi, 2006: 114). Za socijalizaciju možemo reći da je proces u kojem pojedinci stječu uobičajene obrasce ljudskog ponašanja koje je određeno društvom u kojem se pojedinac nalazi. Svaka se osoba pokušava prilagoditi stanju i okruženju u kojem se nalazi, u protivnom postaje devijantna i teži je se staviti u prvotni "konvencionalni" položaj. Nadalje, možemo reći da je to proces transformacije ljudskog biološkog u društveno biće, gdje već spomenuti obrasci ponašanja tj. norme i vrijednosti, dolaze do izražaja.

Identitet je jedan od važnih pojmova koje vežemo uz socijalizaciju i ponašanje. Anthony Giddens u svojoj knjizi "Sociologija" (2007) kaže da se identitet "odnosi na razumijevanje

koje ljudi imaju o tome tko su i što im je važno". (str. 29). Nadalje, sumira aspekte identiteta kao što su izvori identiteta poput roda, spolne orijentacije, nacionalnosti, etničke i socijalno-klasne pripadnosti, te radi podjelu na društveni i osobni identitet. Društveni identiteti su specifični jer uključuju kolektivnu dimenziju koja označava pojedince kao "iste". Drugim riječima, zajednički ciljevi, vrijednosti i iskustva definiraju društveni identitet. Nasuprot tomu, osobni identitet "odnosi se na proces samo-razvoja kojim oblikujemo jedinstven pojam samih sebe i naših odnosa prema svijetu koji nas okružuje." (Giddens, 2007: 29). Dakle, osobni identitet naglašava razlike između pojedinaca, dok društveni identitet naglašava sličnosti, Uzimajući to u obzir, možemo reći da za postizanje poželjnog društvenog ponašanja potrebno je imati aktivnu ulogu u obje sfere, tj. razvijati osjećaj identiteta u socijalizaciji sa mogućnošću za neovisno mišljenje i djelovanje.

3. Teorija strukturalnog pritiska

U ovom će se odlomku, uz teoriju strukturalnog pritiska ukratko objasniti koncepti anomije te manifestne i latentne funkcije.

Da bismo objasnili teoriju strukturalnog pritiska američkog sociologa Roberta K. Mertona, trebamo ukratko objasniti Durkheimovu teoriju anomije. Durkheimov naglasak na proučavanje društvenog reda i društvenih činjenica, dovodi ga do konceptualiziranja pojma anomije. U svom djelu "O podjeli društvenog rada" (1893) iznosi podjelu društava na predindustrijska i industrijska tj. nerazvijena i razvijena. Nadalje, on razmatra predmet društvene solidarnosti u tim društvima u kojem smatra da su svi članovi proizvod društva povezani društvenim vezama, u većoj ili manjoj mjeri. Predindustrijsko društvo karakterizira mehanička solidarnost koju definira niska podjela rada, kolektivna odgovornost, solidarnost temeljena na sličnosti, socijalni status čovjeka koji je određen rođenjem. Industrijsko društvo temeljeno na organskoj solidarnosti je u potpunosti suprotno, te se temelji na razvijenoj podjeli rada (specijalizacija), solidarnosti temeljenoj na različitosti i isticanju individualnosti. Sa već definiranim osobnim i društvenim identitetima, možemo napraviti poveznicu između Giddensovog obrazlaganja identiteta sa Durkheimovom podjelom društva prema solidarnosti, gdje je u modernim društvima naglašena individualnost i jedinstvenost, nasuprot "zastarjelim" kolektivističko orijentiranim društvima.

Za anomiju, koju Durkheim razrađuje u djelu "Samoubojstvo", možemo reći da je koncept koji se odnosi na stanje odsutstva normi kao pravila i konsenzusa po kojem se ljudi ponašaju u društvu, tj. odnosi se na raspadanje normi i odvajanje pojedinca od pravila i vrijednosti njegovog društva. (Mangesha, 2009: 35). Drugim riječima, zamućivanje društvenih veza koje povezuju društvo ili smanjenjem kohezije društva, dolazi do odvajanja članova društva od tih ograničenja koje kontroliraju njihovo ponašanje. Dalje, ne imajući postavljene smjernice unutar kojih pojedinac djeluje dolazi do beznađa i zbunjenosti tj. anomije.

Robert Merton je uzeo i proširio Durkheimovu teoriju anomije kako bi objasnio devijantno ponašanje i društveno stanje u "kojem pojedinci ne postižu društvene ciljeve koristeći društveno odobrena sredstva". (Mangesha, 2009: 37). Merton dokazuje tezu da devijantnost potječe iz kulture i strukture samog društva, a ne iz patološke ličnosti, te polazi od vrijednosnog konsenzusa da svi pripadnici društva imaju iste vrijednosti. (Haralambos, 2002: 354). Njegova teorija strukturalnog pritiska je obuhvaćala područje devijantnosti, za koju smatra kako devijantno, anti-socijalno i zločinačko ponašanje nije uzrokovano naglim društvenim promjenama. Mertonovo objašnjenje devijantnosti se temelji na ciljevima i sredstvima za postizanje tih ciljeva. S jedne strane, Durkheim tvrdi da je anomija zbunjivanje i miješanje društvenih normi, a Merton, s druge strane, u svojoj analizi tvrdi da je anomija stanje u kojem društveni ciljevi i sredstva za ostvarenje tih ciljeva nisu kompatibilni, tj. nisu provedivi. (Mangesha, 2009: 37). Teorija strukturalnog pritiska se temelji na ideji da ljudi osjećaju pritisak kada su izloženi kulturnim ciljevima koje nisu u mogućnosti ostvariti, jer nemaju pristup društveno odobrenim načinima za njihovo ostvarivanje. (Merton, 1968).

Haralambos govori kako uravnoteženom društvu treba dati podjednaka važnost kulturnim ciljevima i institucionaliziranim sredstvima, te uzimajući Mertonov primjer američkog društva u kojem dolazi do situacije u kojoj ostvarenje ciljeva postaje toliko važno da pravila prestaju vrijediti i tada nastupa anomija, što naposljetku potiče devijantnost. (Haralambos, 2002: 355). Dakle, možemo reći da uravnotežena društva potiču svoje članove da koriste prihvatljiva sredstva za postizanje svojih ciljeva tj. potiču pojedince na društveno prihvatljivije ponašanje. Međutim, različita društva imaju različitu percepciju o tome koja su sredstva prihvatljiva u tom procesu. Ako neravnomjernom raspodjelom društvenih dobara određenim članovima društva nisu dostupna sredstva za ostvarenje svojih kulturnih ciljeva, dolazi do pritiska koji će ih gurnuti prema devijantnosti, kao odgovor na stanje anomije u kojem se nalaze.

Postoji pet tipova individualnih prilagodbi na društvene ciljeve uspjeha: konformizam, inovacija, ritualizam, povlačenje i pobuna. Od tih pet, jedino konformizam nije devijantan način djelovanja, dok ostala četiri jesu. Konformizam, kao najčešći odgovor na pritisak, tip prilagodbe u kojem ljudi teže uspjehu koristeći se sredstvima koje im stoje na raspolaganju. Uzmimo za primjer vrijednost koje društvo cijeni, kao što je bogatstvo, i prihvatljiv način za postizanje tog cilja, kao što je naporan rad, na kraju dobijemo konformizam. Zbog nejednakog statusa i mogućnosti, konformizam kao tip prilagodbe nije uvijek provediv.

Sljedeće forme teže više nekonvencionalnim pristupima postizanju ciljeva. Kod inovacije ljudi prisvoje devijantno ponašanje i ciljeve uspjeha, ali „imaju malo pristupa konvencionalnim i legitimnim sredstvima da postanu uspješni" (Merton, 1968: 199). Stoga bi primjerice, u ovoj prilagodbi mogli pojedinca vidjeti da krađom ili prijevarom omogućava sebi postizanje svog cilja. Najveći pritisak za ovakav tip prilagodbe je na nižim slojevima klasnog sustava, koji se okreću kriminalu zbog već spomenutih ograničenih mogućnosti, kao što su nisko obrazovanje i oskudne prilike za zaposlenje.

U ritualizmu pojedinac napušta svoje ciljeve uspjeha, ali se "kompulzivno pridržava institucionaliziranih normi" (Merton, 1968: 204). Povlačenje se smatra najrjeđim tipom i ono predstavlja odbacivanje cilja uspjeha i sredstava za postizanje cilja. Pojavljuje se kod beskućnika, ovisnika i sličnih tipova ljudi. Mertonovim riječima: "Ljudi koji se prilagođavaju na ovaj način su, strogo rečeno, u društvu, ali ne i dio njega. Sociološki gledano, oni tvore prave strance." (Merton, 1968: 207). Pobuna, kao i povlačenje, uključuje odbacivanje cilja i načina za postizanje cilja, ali se uz to uzima zamjena tj. alternativa za postojeći društveni poredak. Tip revolucionara je najbolji primjer za ovaj način prilagodbe, u kojem pojedinac traži nove vrijednosne konsenzuse i društvene strukture. Ovo su pokazatelji o Mertonovu stajalištu da se anomija može pronaći u svakom stabilnom društvu, jer svaka društvena struktura ima pojedince koji osjećaju to stanje bez pravila i normi, te se prilagođavaju prema tome zavisno o tipu prilagodbe.

Merton također razvija koncepte manifestnih i latentnih funkcija. Manifestne funkcije možemo okarakterizirati kao namjerne, dok su latentne nenamjerne. Mertonova definicija tih funkcija glasi: "Manifestne funkcije su one objektivne posljedice koje pridonose prilagodbi sustava koje su namjenjene i prepoznate od sudionika u sustavu. Latentne funkcije korelativno, su one koje nisu namjenjene niti prepoznate." (Merton, 1968: 105). Nadalje, ove dvije funkcije možemo opisati kao "svjesne motivacije za društveno ponašanje" (manifestne) i "njegove

društvene posljedice" (latentne). (Kuvačić, 1990: 291-292). Dakle, kada gledamo na ove funkcije, tada možemo uočiti razliku između usmjerenosti i namjere manifestnih funkcija, i pasivnosti i posljedičnosti latentnih funkcija. Obje funkcije imaju veliku ulogu u postizanju društveno poželjnog ponašanja. U našim već spomenutim tipovima adaptacije, ciljevi i metode koje pojedinci koriste se manifestiraju direktno, pojave su očekivane i dolazi do relativno očekivanog razvoja događaja. Nasuprot tome, svjesno odvijanje akcija ima posljedice na društvenu strukturu i ponašanje pojedinca, koje nisu jasno iskazane u obliku latentne funkcije. (Merton, 1968). Primjerice, manifestna funkcija bogatstva je povećanje blagostanja pojedinca, ali i poboljšanje slike koju on prezentira društvu, što može na kraju potaknuti ostale članove na ostvarenje cilja sa prihvatljivim sredstvima. Ali, samo to povećanje bogatstva povećava razliku između bogatih i siromašnih, te tako indirektno utječe na neravnomjernu raspodjelu sredstava u društvu, što na kraju latentno dovodi do suprotnog učinka - devijantnosti i anomalije.

Slijedom rečenog, možemo zaključiti da Mertonove funkcije i teorija strukturalnog pritiska sistematično objašnjavaju ljudsko ponašanje u modernom društvu, kako ono "normalno" i prosječno, tako i devijantno. U sljedećem odlomku će se prikazati simboličko interakcionistička teorija G. H. Meada s naglaskom na međusobno poimanje pojedinaca u društvu.

4. Simbolički interakcionizam

Kao sociološka mikroteorija, simbolički interakcionizam svoje korijene vuče iz filozofije pragmatizma i psihologijskog bihevizma. Interakcionistički modeli socijalizacije naglašavaju razvoj društvenog "*self*"-a pojedinca preko interakcije sa drugim osobama. George H. Mead je težio proširiti principe psihologijskog bihevizma na duhovne procese, s tim da je njegov interes bio "proučavanje odnosa između mentalnih procesa, akcije i interakcije" (Ritzer, 1997: 210). Analizirajući ove odnose, on definira pojmove važne za sociologiju i proučavanje odnosa između pojedinaca: simbol, jezik, značenja, osoba, "ja" i "mene" i socijalizaciju. Simbolički interakcionisti socijalizaciju percipiraju kao puno dinamičniji proces od tadašnjih konvencionalnih sociologa, koji je shvaćaju kao "proces kojim ljudi uče postupke što će im pomoći preživljavanju u društvu" (Ritzer, 1997: 190). Za

simboličke interakcioniste socijalizacija predstavlja proces u kojem ljudi razvijaju sposobnost razmišljanja i tvrde da to nije jednosmjernan proces u kojem akter samo prima informacije, nego je dinamičan proces u kojem akter oblikuje i adaptira informacije svojim potrebama (Manis i Meltzer, 1978: 6 prema Ritzer, 1997: 190). Koncept "promatranja samog sebe" Charlesa Hortona Cooleya je bio jedan od najranijih simboličko interakcionističkih koncepata, koji on definira kao:

"... ponešto dovršenu predodžbu o tome kako se neka osoba - odnosno ideja koju osoba usvaja - pojavljuje u zasebnoj svijesti, a ta vrsta samoosjećaja koju netko ima determinirana je stavom koji pripisujemo toj drugoj svijesti ... Prema tome, u našoj predodžbi, u tuđoj svijesti otkrivamo misli o našem izgledu, ponašanju, težnjama, snovima, karakteru, prijateljima itd., a ta predodžba na različite je načine tim utjecajima izmijenjena." (Cooley, 1902./1964.:169 prema Ritzer, 1997:193).

Cooley je shvaćao ovaj koncept tako da ljudi posjeduju svijest, koja se oblikuje kroz stalne procese socijalne interakcije (Ritzer 1997: 52). Taj koncept preuzima i proširuje Mead, koji naglašava važnost kulture u formiranju self-a, te smatra da djeca igrom prakticiraju uzimanje uloga ili pokušavaju sagledati socijalne situacije sa stajališta druge osobe. Za ranu (primarnu) socijalizaciju, Mead je u svom djelu "Um, osoba i društvo" često koristio primjere igranja djece, gdje opisuje ljudsko djelovanje u ranoj fazi života. Razlikuje dvije vrste djelovanja: igru i igranje. Razlika između ova dva pojma je u tome, što pri igranju dijete mora preuzeti ulogu drugih koji sudjeluju u igri, "...igranje s imaginarnim drugim je samo osobito zanimljiva faza običnog igranja" (Mead, 2003: 144). U toj fazi djeca se igraju roditelja, učitelja ili policajca, preuzimaju uloge ljudi o kojima ovise te preuzimaju njihove osobnosti i stavove te tako izgrađuju vlastiti karakter. Mead uspoređuje igre ljudi s igrama životinja gdje možemo uočiti naglašene bihevioralne aspekte njegovog rada. Igre mačaka i pasa koji se međusobno "bore", bježe i love, ali u takvim situacijama životinje ne preuzimaju određenu ulogu u onom smislu u kojem dijete preuzima ulogu drugoga. Tu možemo uočiti razliku između Meadovog socijalnog biheviorizma i radikalnog biheviorizma Johna B. Watsona. Oba pristupa dijele analitički koncept *opažljivog ponašanja*, kojeg možemo opisati kao stimulans koji djeluje na reakcije ili ponašanja. Razlika se očituje u tome što radikalni bihevioristi ne uvažavaju mentalne procese koji se događaju između stimulansa i reakcije, što Mead ističe kao prikrivene aspekte ponašanja (Ritzer 1997: 181).

Pojam *poopćenog drugog* u igranju možemo objasniti kao organizaciju stavova koji su uključeni za određeni proces i definiramo ga kao "organiziranu zajednicu ili društvenu grupu

koja individui daje njeno jedinstvo" (Mead, 2003:148). Primjerice nogometni tim u kojem su složeni suradnički procesi i aktivnosti mogući samo ako pojedinac obuhvaćen njima preuzme opće stavove drugih i u skladu s tim upravlja svojim ponašanjem. Drugim riječima, pojedinac se identificira s cijelom družinom, preuzima njihove stavove, uključujući mentalne procese i slijedom toga reagira. Zauzimanje i dopuštanje stava drugoga na određivanje ponašanja tog pojedinca, s obzirom na zajednički cilj, individua postaje organski dio društva koje karakterizira preuzimanje morala zajednice (Mead, 2003:153).

Premda se osoba ne sastoji u samoj organizaciji društvenih stavova, važno je objasniti pojmove "ja" i "mene". Ove, na prvu apstraktne zbunjujuće pojmove možemo objasniti Meadovim citatom: "*Ja* nije pod reflektorom; govorimo o sebi, ali ne vidimo sebe. *Ja* reagira na sebstvo koje nastaje preuzimanjem stavova drugih. Preuzimanjem tih stavova uveli smo ovo *mene* i reagiramo na njega kao *ja*." (Mead, 2003:166). Drugim riječima "ja" je reakcija organizma na stavove drugih, dok "mene" se smatra organiziranim skupom stavova koje čovjek sam usvaja.

Dok s jedne strane imamo kontinuiranu integraciju društvenog procesa koju smo gore spomenuli, s druge strane imamo faktore sukoba i dezintegracije. U već spomenutoj organizaciji ili društvenoj grupi koja daje pojedincu njeno jedinstvo, ima uostalom velike mogućnosti za dezorganizaciju. Kako u svakom slučaju postoji "ja" i "mene", tako će i u našem primjeru nogometnog tima postojati potencijal za nekoperativne natjecatelje koji mogu uništiti grupu. Za Meada su temeljne tendencije ponašanja zajedničke svim ljudskim individuama, koje ih vode da uđu u organizirana društva ili društvene zajednice, konstruiraju osnovu tih zajednica, te ih dijeli u dvije glavne klase: one koje vode društvenoj suradnji i one koje vode društvenom antagonizmu (Mead, 2003: 288).

Dakle, vidimo da u njegovoj perspektivi ljudskog ponašanja, koju on opisuje pomoću interakcija i uloga između individua, imamo određena pravila kojih se osobe drže kako bi se predstavile u dobrom svijetlu i integrirale u grupu, te tako steći poželjno društveno ponašanje. Naravno, uvijek ima onih jedinki koje djeluju usprkos grupi ili organizaciji što možemo objasniti teorijom devijantnosti iz interakcionistiške perspektive, koja će se predstaviti u sljedećem odlomku.

4.1 Interakcionizam i devijantnost

Teorijski pristup simboličkog interakcionizma možemo koristiti da objasnimo kako društvene grupe gledaju na ponašanja koja se smatraju devijantnima. U proučavanju devijantnosti, interakcionisti promatraju kako ljudi u svakodnevnom životu definiraju devijantnost, koja se razlikuje od kulture i odrednica u kojima se nalaze. Haralambos navodi kako "interakcionistički pristup naglašava važnost značenja što ih različiti akteri unose i razvijaju unutar interakcionističke situacije" (Haralambos, 2002:373). S jedne strane, funkcionalistički pristup je fokusiran na način na koji različiti elementi društva doprinose cjelini i devijantnost gledaju kao ključnu komponentu funkcionirajućeg društva. Na same devijantne pojedince gledaju kao na individue koji djeluju devijantno zbog vanjskih sila koje vrše pritisak i prisiljavaju ih na taj čin. S druge strane, interakcionisti ispituju društveni poredak tako da uzimaju pojedinačna značenja koja ljudi imaju prema predmetima, ljudima i odnosima u svom svakodnevnom životu. Prema Haralambosu, „značenja nisu fiksirana i posve jasno određena. Ona se modificiraju i razvijaju tijekom interakcije. Tako je s interakcionističkog gledišta definicija devijantnosti ishod dogovora aktera o definiciji devijantnosti." (Haralambos, 2002: 373). Subjektivnim značenjima se daje prednost, jer se smatra da se ljudi ponašaju na temelju svojih uvjerenja i vrijednosti. Možemo reći da je društvo, prema interakcionistima, stvoreno ljudskim ponašanjem i interakcijom. Nadalje, interakcionisti proučavaju kako konvencionalni članovi društva definiraju i reagiraju na normativne prijestupnike i kako ti prijestupnici nose sa tim reakcijama i osudama, te održavaju određenu vrstu identiteta kojeg imaju usprkos tim reakcijama i koji se ujedno temelje po tim reakcijama. Za primjer, uzimajući hipotetsku situaciju u kojoj se pojedinca ili grupu označi devijantnim zbog određene fizičke ili mentalne karakteristike, dolazi do stvaranja organizirane devijantne zajednice i devijantne supkulture (Haralambos, 2002: 374).

Tom temom tj. teorijom etiketiranja se bavio Howard S. Becker kojem će biti posvećen sljedeće poglavlje ovoga rada. Jedan od zanimljivijih fenomena koji povezuje interakcionizam i funkcionalizam u sferi devijantnog ponašanja je Mertonovo "samoispunjavajuće proročanstvo", za koje kaže da je: „u početku, lažna definicija situacije koja evocira novo ponašanje, koje čini da se izvorno lažno poimanje 'obistini'. Ova prividna valjanost samoispunjavajućeg proročanstva održava vladavinu pogreške, jer će prorok navesti stvarni tijek događaja kao dokaz da je bio u pravu od samoga početka." (Merton, 1968: 478). On

ovim ukazuje da uvjerenja ljudi utječu na njihovo djelovanje i da se time stvaraju posljedice u vezi s ljudima ili događajima, na temelju prethodnog iskustva i znanja.

Giddens navodi kako interakcionisti percipiraju devijantnost kao socijalno konstruiranu pojavu, kojom odbacuju ideju da postoje tipovi ponašanja koji su inherentno devijantni. Oni traže odgovore na klasifikacije određenih skupina kao devijantnih tj. pitaju se zašto se određene skupine proglašavaju devijantnima, dok druge ne. (Giddens, 2007:209).

5. Teorija etiketiranja ili labeling theory

Howard Saul Becker svoju teoriju etiketiranja jasno iznosi u svojoj knjizi "Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance" (1963) gdje objašnjava da interakcionistička perspektiva devijantnost vidi kao kršenje pravila koje je stvorilo društvo. Zatim nastoji pronaći razloge zbog kojih osoba krši ta pravila, govoreći o osobnosti, socijalnom i ekonomskom okruženju. Osnove njegovog (interakcionističkog) stajališta potječu od gore već spomenutog Georga H. Meada, čiji rad počiva na temelju interakcije i interpretacije ljudskih odnosa, te pripisivanju značenja. Beckerova ideja o devijantnosti se najbolje može potkrijepiti citatom:

"... društvene skupine stvaraju devijantnost time što stvaraju pravila čije kršenje čini devijantnost te time što ta pravila primjenjuju na određene ljude i etiketiraju ih kao *outsajdere*. S tog stajališta devijantnost nije kvaliteta čina što ga osoba počini, nego posljedica primjene pravila i sankcija na "prekršitelja" od strane drugih. Devijant je onaj na koga je etiketa uspješno primijenjena; devijantno je ponašanje ono ponašanje koje ljudi takvim etiketiraju." (Becker, 1963:9).

Dakle, devijantan čin nije devijantnim samo zato što ga društvo ili određene utjecajne skupine smatraju devijantnim. Možemo argumentirati da stigma koja se dodjeljuje individui ili grupi, obavlja funkciju za društvo i za pojedinca. Društvo to koristi kao opravdanje za njihovu osudu, dok je za pojedinca to svojevrsno opravdanje njegovog ponašanja. Doduše, nemožemo pretpostaviti da se ljudi koji su etiketirani kao devijantni, uistinu počinili devijantan čin. Isto tako nemožemo pretpostaviti da kategorija devijanata sadrži sve pojedince koji se devijantno ponašaju. Za primjer, s jedne strane imamo osobu s kriminalnom prošlošću kojem se stalno indirektno sudi od strane društva, iako se ponaša kao i svi ostali. S druge

strane, imamo osobe koji provode kriminalne radnje, a nisu etiketirani kao kriminalci, jer mogu izbjeći sankcije i tako ne biti u grupi devijanata. Nadalje, Becker naglašava kako etiketiranje smješta počinitelja u okolnosti u kojima ga se navodi na abnormalno djelovanje - primjer kriminalca s policijskim dosjeom kojem je otežano legalno zarađivanje za život, te ga se navodi na ilegalne radnje. Njegov fokus je više bio na analizi devijantnog ponašanja temeljenog na sličnosti tj. na "načinu gledanja na opće područje ljudske aktivnosti". (Becker, 1973: 100-101). Sumarno, on naglašava važnost subjektivnog značenja koje se pridaje iskustvima, te postajanje devijantom gleda kao na proces. Po njemu se razlozi za devijantnost mijenjaju s vremenom i okolnostima, dok već spomenuti Merton za uzrok devijantnosti uzima anomiju. (Haralambos, 2002: 375).

6. Zaključak

Na temelju izloženog možemo vidjeti kako socijalizacija, kao cjeloživotni proces, ima ključnu ulogu u ostvarivanju prilagodbe pojedinca u društvenoj strukturi. Kultura, identitet, norme i vrijednosti kao glavne odrednice društva uvelike određuju društveno poželjno ponašanje, ali i ponašanje općenito. S jedne strane, funkcionalistička teorija strukturalnog pritiska Roberta Mertona daje normativan prikaz pojedinca u društvu i njegovog ponašanja, a s druge strane, simboličko interakcionistički pristup daje interakcijski prikaz pojedinca i njegovog odnosa s drugima, ali i sa samim sobom. Mertonova teorija strukturalnog pritiska, kao makrosociološka teorija, promatra sociološke fenomene na razini društva. Nasuprot tomu, interakcionistički pristup se fokusira na pojedinca i njegova značenja.

U tom smislu možemo usporediti devijantno ponašanje. Merton za uzrok devijantnog ponašanja uzima anomiju, koju gledajući kroz prizmu strukture i normi objašnjava kao nesklad između cilja i sredstva. Interakcionisti devijantnosti daju fluidan karakter koji se temelji na modificiranju značenja pojedinca u odnosima prema drugim ljudima, predmetima i događajima.

Gledajući kroz Meadov koncept self-a, Mertonovu shemu ili Beckerovu etiketu, dolazimo do uvida da je ljudsko ponašanje kompleksan koncept za pojmiti. Nema jedinstvene definicije za poželjno i devijantno ponašanje, ono što možemo reći je da kako bismo dobili potpuniji model tih fenomena, trebali bismo ih pogledati iz svakog kuta, svake perspektive. Postoje mnoge druge perspektive koje nisu spomenute; od socioloških, psiholoških, ekonomskih itd. Ali one

uveliko nadilaze granice ovog rada, s kojim se nadam, da sam približio i produbio razumijevanje ove teme.

7. Popis korištene literature

1. Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press
2. Becker, H. (2011). Preispitivanje teorije etiketiranja, prema: Becker, H., (1991.) *Outsiders : Studies In The Sociology Of Deviance*. *Amalgam*, (5.), 99-119
3. Crespi, F., 2006. *Sociologija kulture, Politička kultura*, Zagreb
4. Durkheim, E. ((1893) 1972). *O podjeli društvenog rada*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo. Jesenski i Turk
5. Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Globus
6. Haralambos M., Holborn, M. (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing
7. Merton, R. K.,(1990[1964]). Paradigma za funkcionalnu analizu u sociologiji, u: *Funkcionalizam u sociologiji, Sociološka hrestomatija*, Ivan Kuvačić (ur.). Zagreb: Naprijed (str. 275-326).
8. Mengesha, S., 2009. *Deviance: A Text For The Sociology Of Deviance*. University of Gondar
9. Matić, D. (1990). 'Vrijednosti kao predmet sociološke znanosti', *Revija za sociologiju*, 21(3), str. 517-525. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/155250> Pristupljeno: 25.08.2020
10. Mead, G.H. (2003). *Um, osoba i društvo*. Zagreb: Naklada Jesenjski i Turk
11. Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: Free Press.
12. Ritzer, G. (1997). *Suvremena sociologijska teorija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus